

hangja, a piros–zöld ellentét, a barna, a fehér s minden ízes színárnyalat, melyből a kép felépül. Mint a párhuzamos jelenségeket bemutató képekből kiderül, hasonló színcapcsolatokat festett akkoriban több európai és magyar művész, de a színek intenzitása, teltsége, mérészekon Szinyei műveiben egyedülálló, s ahol rokon, ott már hatásáról beszélhetünk.

Szinyei kiváló kolorista volt szürke-fekete portréin is (nővére arcképe, 1870, apja arcképe 1870-től több alkalommal), László fivére díszmagyaros önarcképén pedig szinte hivalkodóan pompázatos, színes. Ezen mindent megfestett, amit a magyar közönség egy közéleti portrétól elvárt, s még emellett önmaga maradt.

Ahogy Szinyei legtöbb plein air vagy mitológiai témájú képtervét, a MAJÁLIS-t sem igényelte, várta senki sem az 1870-es évek elején Magyarországon. A néző előtt magasodó domboldal, egy nevenincs vidék, sehol egy hegycsúcs, történelmi-foldrajzi nevezetességű táj, a történelem és a polgári élet konvencióiból kísértált társaság (bár kétségtelen mozgásukban van némi konvenció), a felfokozott színellentétek, s mindez feltűnően nagy, monumentális formában (128 × 162,5 cm) nagyon idegen lehatott a közönségnek és a festőtársaknak is, akik pedig festettek hasonló, de kisebb, szerényebb, kevésbé programszerű szabadtéri képeket. Mert a MAJÁLIS programkép – nemzetközi kiállításra készült bemutatkozás. A művész érzi jelentőségét, de maga is megretten tőle: cipeli képét a müncheni festők terméből a magyar festők termébe, majd onnan a kép előnytelen felakasztásán felháborodva, haza.

Szinyei gesztusai a kép valós értékeiből erednek. Ma már (de már 1896-ban, majd 1910-ben sem) nem vitatná senki a festmény magyar művészethez tartozását: a kép oda került a művészet tisztelőinek tudatában, ahol Kolozsvári Tamás vagy M. S. mester táblaképei vannak, ezzel a képpel a magyar festészet az európai értékrendben az élvonalba lépett.

Szinyei a MAJÁLIS után kisebb és nagyobb feladatokra vállalkozik, a MAJÁLIS csúcsteljesítményét azonban megismételni nem tudja. Legszebben talán két kedvelt műfaja, a táj és a portré együttes művelésén fáradozott. Elegáns tájportré a LILARUHÁS NŐ, izgalmas festői vázlat a SÁRGARUHÁS ARCKÉP, fanyar, kedves mű lánya, Szinyei Merse Rózsi fák között

lefestett portréja. A műfaj egyik legérettebb késői megvalósítását az Uffiziban őrzött 1897-es ÖNARCKÉP-én adta. Nyírfák között, bőrkabátban, viseltes kalapban áll a mester – erdőmezők magányos vándora. Ferenczy Károly azonos évűzében készült müncheni ÖNARCKÉP-én természet és jellem összecsengését ünnepli évűzedekek óta a kritika. Szinyei olasz földre került festménye e mű méltó párja.

Az öreg Szinyei életképet – a kétségtelenül elhibázott, csikorgó szerkezetű PACSIRTA után – viszonylag ritkán fest, de vázlatai között a HORGÁSZÓ FÉLIX például igazi gyöngyszem, eleven és szerényen elmélyedő mű. A XX. század elején meglátogatott, megfestett Capri és a tenger néhány festményén Böcklint túlhaladóan titokzatos, Claude Monet-ra emlékeztetően impresszionisztikus. Pedig még ekkor sem volt Párizsban. Késői képei közül a tájképek a legharmonikusabbak. A HÓOLVADÁS barnás színvilágát költők és festők csodálták, e kiállításon a kép méltó rokona a BODROG II. című festmény. Ekkor már izmos festőtehetségek követnek Szinyei szemérmes természetimádatához hasonló eszméket: Ferenczy Károly TAVASZI TÁJ A VIRÁGHEGGYEL című műve, Mednyánszky László tájai és HORGÁSZÓ című festménye jelezték a magyar festészet útját a finom impresszionista-naturalizmus felé. Szinyei ezen az úton sok mindent elveszített, nem a fejlesztés, hanem a nietzschei ihletésű felejtés mesterévé vált. Ugyanakkor legjobb műveiben, vázlataiban a zseniális rátalálások legnagyobb magyar alkotója.

Szabó Júlia

A MAJÁLIS FESTŐJE KÖZELRŐL

Szinyei Merse Pál levelezése, önéletrajzai, visszaemlékezések

Válogatta, sajtó alá rendezte, bevezetővel és jegyzetekkel ellátta Szinyei Merse Anna Akadémiai, 1989. 332 oldal, 195 Ft

Szinyei Merse Pál alakja, egész életműve s azon belül is elsősorban a MAJÁLIS olyan ki-

tüntetett helyet foglal el a magyar művészet történetében, hogy minden dokumentum – levél, önéletrajz, visszaemlékezés –, amely közelebb visz bennünket a korszak és a Szinyeiek körülvevő személyes szituáció jobb megértéséhez, különleges érdeklődésre tarthat számot. Ezek az írások ugyanis a sok fontos, közvetlen életrajzi adaton túl – amelyek egy hiteles biográfiához természetesen szintén elengedhetetlenek – számos olyan részletet tartalmaznak, amelyek azt a nagy korfordulót dokumentálják, melynek során tulajdonképpen létrejött a modern magyar képzőművészet.

Megváltozott például a festészet társadalmi megítélése, rangja, preszúze. Szinyei levelezése arról tanúskodik, hogy egy „jó család”-ban is elfogadták már ekkor, hogy gyermekük a művészpályát válassza hivatásként, megélhetésként, természetesen tekintették, hogy egy akadémiát végzett festő egészen más rangot, megbecsülést vívhat ki magának, mint az előző generáció művésztipusa, a vidéken vándorló, alkalmi megrendelésekből élő arcképfestő. Rendkívül nagy a levelezés forrásértéke a kor közízlésének rekonstruálása szempontjából is. A családi környezet ugyanis a festészetrel szemben támasztott korabeli igényeket képviselte és közvetítette Szinyei felé, a levelekben igen részletesen megfogalmazódtak azok az elvek – lényegében az akadémizmus és historizmus szellemiségével összhangban lévő követelmények, kritériumok, normák –, amelyekkel szembefordulva jött azután létre az új magyar művészet. Ennek a tradicionális művészetfelfogásnak igen fontos eleme a műfajok hierarchiája. A portré külön, mint a tájkép, a legmagasabb pedig a történeti kompozíció. („A festészet elismert legmagasabb foka a történelmi jelenetek ábrázolása, az úgy nevezett *Historien mahlerey*...”) A művészet végső célja a magasztos gondolatok, eszmék, ideálok megjelenítése, közvetítése, a mesterségbeli tudás ennek csak eszköze, szolgálója. („A művészet minden nemében igen sokat tesz ugyan a technikai kiképzettség, az ügyesség, a külső csín – de a fő dolog marad mindig az eszme, a gondolat, a lélek – ha ez magasztos, eredeti, s hozzá járul a correct kivétel, csak akkor lehet a mű remek.”) Alapvető követelmény a természetűség, a kidolgozottság, a befejezettség, ez kitartó munkával, szorgalmas akadémiai stúdiókkal elérhető, de

még ennél is fontosabb a történeti hűség. Ehhez viszont alapos műveltség kell, nyelvek ismerete, történeti munkák, klasszikus költők tanulmányozása. A levelekben gyakran buzdítják erre a szülők távolban élő fiukat.

Szinyei ezt a követelményrendszert, ezt az értékrendet egy ideig elfogadta, megpróbált eleget tenni a szülői kívánalmaknak: könyveket kért, nyelveket tanult, történeti műveket, klasszikus irodalmi alkotásokat olvasott, kereste a megfestésre alkalmas, méltó nagy témát, készült egy igazi, akadémikus kompozíció megalkotására. Erőfeszítései azonban nem sok sikerrel jártak, egyre inkább felismerte, hogy ezek az ideálok ellentétesek hajlamaival, képességeivel, belső indítatásaival, s hamarosan eljutott a szakítás, a szembefordulás szükségességének megfogalmazásáig is.

Az akadémikus szemlélet számára az újítás, a hagyományokkal való szakítás természetesen nem volt érdem. Szinyei atyja is elfogadhatatlannak tartotta a lázadást, a közfelfogással való dacolást. Rendre figyelmeztette fiát: „...egy kis óvatosság még is kívánatos ezen eljárásnál, hogy ne bősztud magad ellen minden társadat... a dacolásnak azon igen káros következménye is lehetne, hogy képeidet meg nem vennék... vesztélyes játék marad mindig az elfogadott szabályokkal nyíltan dacolni... nem kell duzzogni, nem dacoskodni... az okos ember ilyenkor vállat von, s mosolyogva új képet kezd, s annál az elfogadott, uralgó ízléshez alkalmazkodik”. Szinyei azonban egyre kevésbé fogadta meg ezeket a tanácsokat. Ha mi most a MAJÁLIS és a körülötte készült vázlatok felől nézzük Szinyei és a müncheni akadémia viszonyát, akkor a radikális szakítás számunkra nyilvánvaló. A dokumentumok viszont arról tanúskodnak, hogy Szinyeiben csak lassan, fokozatosan tudatosodott helyzete. Előbb csak az akadémikus stúdiumok, módszerek meddségét ismerte fel: „Elhatározlam ennél fogva a Pilyoty iskolából kilépni, s ezután csak egy tanárt követni, mely engem legjobban fog vezérelni, s e tanárom a természet.” Majd szemléletének, formanyelvének önállósulását, a közízléssel való szembefordulását is megfogalmazta: „Ha ti bíztok bennem s képességembe, akkor nem bánom, a többiek gyalázhatnak a mennyire akarnak, ez jövő képemnél, mely már majdnem kész, valószínűleg nem fog elmaradni, mert ebben küszl és ellen oppositúba helyeztem magamat az úton uralgó irány ellen, ezt meg nem bo-

csájiják nekem az öregek, kik a lért elfoglalták, de én azt nem bánom, sinfeljenek – leginkább bosszszandana az ignorálás, mely szinte lehetséges."

A művészi korfordulót életformaváltás is kísérte. A szülők még úgy vélték, hogy a jól felkészült, kellő mesterségbeli tudással bíró művész bárhol élhet, bárhol találhat festeni való témát, megfelelő tájat, történeti motívumot. Szinyei viszont ráértett arra, hogy a műalkotás létrejöttében a művészek együtletének, együttgondolkodásának, a vitáknak, a versengésnek, a baráti bírálatnak döntő fontossága van, hogy a művész nem elszigetelt individuummként áll szemben a természettel vagy a történeti témával, hogy a soron lévő, az éppen megoldandó művészi feladat közösségben, a művészek egymásrahatásaként fogalmazódik meg. Sajnálatos, hogy nem tartott ki következetesen e felismerés mellett, sorsának tragikus fordulataiban bizonyára ez is közrejátszott.

Az írásokból sok értékes adalékot kapunk a MAJÁLIS keletkezésére és későbbi sorsára vonatkozóan is. Bár egy-egy kiemelkedően jelentős alkotás létrejöttét, egyszeri csodaszerepét természetesen nem lehet levezetni a körülményekből, ismeretük korántsem közömbös. A forrásokban például tetten érhetők azok a konkrét tájélmények – tavaszi kirándulások, művészmajálisok –, amelyek a kép valóság alapját adják. Tudjuk, a mű végül is műteremben készült, de a belőle sugárzó hitelesség, meggyőződerő bizonyára a szituáció, az életérzés, a hangulat átélésének őszinteségén, közvetlen élmény voltán alapul. Ugyanakkor a levelek azt is nagyon valószínűvé teszik, hogy a kép létrejöttében elméleti spekulációknak, prekoncepció jellegű programoknak nem volt szerepük. Sőt a tett lényegének utólagos felismerése és tudatosítása is elmaradt. S ez már döntő fontosságú Szinyei további sorsa szempontjából. Megtorpanása, pályáivének tragikus kettétörése ugyanis mindenképpen magyarázatra szorul. Az szinte természetes, hogy Szinyei egymaga nem tudott olyan fogalmakat, olyan kategóriákat, olyan viszonyítási pontokat kidolgozni, amelyek alkalmasak lettek volna arra, hogy meghatározzák törekvéseinek lényegét, hogy kijelöljék a festészetörténetben elfoglalt valódi helyét. Amit ő – a levelek tanúsága szerint – a köznapit tapasztalat szintjén megfo-

galmazott – az akadémizmus elvetése, a természethez fordulás, őszinteségre, természetességre való törekvés –, az csupán nagyon szerény mértékig volt képes tudatosítani valódi helyzetét. Ez önmagában persze még nem döntötte volna el sorsát, teoretikus támogatást, igazolást, „ideológiát” kívülről is kaphatott volna, a MAJÁLIS azonban – a dokumentumok tanúsága szerint – teljesen visszhangtalan maradt. A sok évzedeles közzelfogással ellentétben tehát nem az volt Szinyei megtorpanásának, visszavonulásának az oka, hogy Keleti Gusztáv – egyébként csak 1883-ban!!! – egy bántó félmondatot írt róla, hanem az, hogy 1873-ban, akkor, amikor a legnagyobb szüksége lett volna az elismerésre és biztatásra, nem volt egyetlen olyan kritikus, egyetlen olyan teoretikus sem a közelében – sem Münchenben, sem Bécsben, sem Magyarországon –, aki felismerte volna jelentőségét, aki tudatosította volna benne, hogy mi az, amit valójában tett.

Elmaradt persze a siker minden más megnyilvánulása is. Családjá minden jó szándék, megértési igyekezet ellenére – mint láttuk – valami egészen mást várt tőle, gyűjtők, vásárlók nem tologtak körülötte, hivatalos elismerést, kitüntetést nem kapott, és nem voltak olyan művésztársai sem, akik hasonló feladatokkal küszködtek volna. A levelekből kiderül, hogy kollégáitól kapott ugyan némi biztatást, néhány barátjának tetszett a kép, láttak benne valami frisset, újat, súlyát, jelentőségét azonban ők sem ismerték fel, nem is ismerhették fel, hiszen a Szinyeit körülvevő művésztársaságnak Gabriel Max, Benczúr Gyula, Hans Makart és Arnold Böcklin voltak a meghatározó alakjai. Szinyei őket becsülte a legübbre – Böcklint élete végéig a XIX. század legnagyobbjaként tisztelte –, az ő véleményükre hallgatott, az ő tanácsait, biztatásait követte. Ismerve munkásságukat, kölcsönös félreértésnek kell tartanunk azt, hogy úgy vélték, törekvéseik hasonlóak. Lehet, hogy Szinyei szó szerint ugyanazt mondta, mint Böcklin, céljait, szándékait ugyanazokkal a szavakkal fejezte ki, lehet, hogy ugyanazokat a festékeket, ugyanazokat a színeket használta, a végeredmény azonban valami egészen más lett. Nyilvánvaló, hogy ezt ezek a művésztársai nem tudatosíthatták benne. Biztatásuk, elismerésük így szükségképp kevés volt ahhoz,

hogy Szinyei tovább haladhasson a megtalált úton.

A kritika, a teória nagyon későn, csak a kilencvenes évekbeli újralfedezés után próbált valamit tenni Szinyei helyének meghatározására. A naturalizmus, a realizmus, a plein air kategóriák alkalmazásával, a francia festői törekvésekkel való párhuzamba állítással kívánták Szinyei jelentőségét, újításának korai jellegét kiemelni. Szinyei kései visszaemlékezéseiben maga is átvette ezeket a kifejezéseket, bár legfontosabb elveként többnyire csak a természetelvűséget hangsúlyozta. Nem véletlen tehát, hogy élete végéig kitartott Böcklin csodálata mellett, s saját munkásságán belül

sem érzékelté azt a lényegi különbséget, ami a MAJÁLIS-t a PACSIRTÁ-tól elválasztja.

Szinyei sorsa, tragédiájának okai, a visszhangtalanság, a segítő kritika és teória, valamint a mű befogadására alkalmas közeg hiánya jól nyomon követhető a források alapján. Örömmel kell tehát üdvözölnünk, hogy végre kötetbe összegyűjtve is megjelentek ezek az írások. Ez a dokumentumkötet szerencsésen kiválasztott előhírnöke a régen várt, régen esedékes nagy Szinyei-életműkiállításnak s a munkásságát méltóképpen bemutató tudományos monográfiának.

Tímár Árpád

A folyóirat az Osvát Ernő-alapítvány, az MTA–Soros-alapítvány, az Allami Biztosító és a Novotrade támogatásával jelenik meg